

QADIMGI GRETSIYA ARXITEKTURASI.

ELLENIZM DAVRI - MILODDAN AVVALGI 4-ASR OXIRI - 1-ASRLAR.

Siddiqov Gapirjon Sadriddinovich

Andijon davlat texnika instituti katta o'qituvchisi, Andijon, O'zbekiston.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15070450>

Annotatsiya. Maqolada qadimgi Yunoniston me'morchiligi, to'g'rirog'i miloddan avvalgi 4-1-asrlar oxiridagi ellinistik davr tasvirlangan. Ellinizm davri me'morlik san'ati haqida batafsil ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Ellin me'morchiligi, me'morchilik san'ati, me'morchilik yo'nalishlari, ellinlarning binolari va inshootlari.

АРХИТЕКТУРА ДРЕВНЕЙ ГРЕЦИИ.

ЭПОХА ЭЛЛИНИЗМА - КОНЕЦ IV - I ВВ. ДО Н.Э.

Аннотация. В статье описывается архитектура древней греции, вернее эпоха эллинизма в конце IV-I веков до нашей эры. Дана подробная информация об архитектурном искусстве эпохи эллинизма.

Ключевые слова: архитектура эллинов, искусство архитектуры, архитектурные направления, здания и сооружения эллинов.

ARCHITECTURE OF ANCIENT GREECE.

HELLENISM ERA - END OF IV - I CENTURIES BC

Abstract. The article describes the architecture of ancient Greece, or rather the Hellenistic era at the end of the IV-I centuries BC. Detailed information is given about the architectural art of the Hellenistic era.

Keywords: Hellenic architecture, art of architecture, architectural trends, buildings and structures of the Hellenists.

KIRISH

Ellinizm davri - Miloddan avvalgi IV-I-asrlar oxiri - umuman san'at, xususan, arxitektura oldida turgan yangi katta muammolar davri edi.

Biz IV-asrning ikkinchi yarmi arxitekturasida haqida gapirganda, biz ushbu yangi arxitekturaning alohida elementlarini allaqachon ta'kidlagan edik, ammo endigina o'sha paytda paydo bo'lgan barcha hodisalar to'liq kenglikda ochildi.

Ellinizm davri ellinlarning Sharqqa eng keng tarqalib, u yerda yangi davlatlarning vujudga kelishi davri edi. Iqtisodiy, siyosiy va madaniy hayot markazlari metropoldan Kichik Osiyo, Suriya va Misrga ko'chiriladi. Ushbu mamlakatlarda bir qator yangi shaharlar barpo etilmoqda va qurilmoqda, bu ko'pincha me'morlarga katta rejalashtirish vazifalarini taqdim etadi.

Yangi tashkil etilgan barcha Yunon-Sharqiy davlatlar monarxiyadir, shuning uchun ham san'at oldida hukmdorlarni abadiylashtirish va ulug'lash vazifasi turardi.

Ko'lamli ellin shahar-davlatlarining kichik jamoalaridan sezilarli darajada oshib ketgan yirik davlat birlashmalarining yaratilishi ellinistik davr qurilishiga beqiyos keng qamrov berdi.

Spontan shahar o'sishi davrida me'morga noma'lum bo'lgan shaharni rejalashtirish ellinistik davrda me'mor oldida turgan asosiy muammolardan biriga aylanadi. Shu sababli, biz bundan buyon alohida me'moriy yodgorliklarni, xuddi shu paytgacha qilganimizdek, xronologik tartibda ko'rib chiqmaymiz, balki taqdimotimizni eng yirik ellinistik markazlarning joylashuvi va asosiy binolarining tavsifiga asoslaymiz.

Bu davr me'morlari loyihalarining jasorati va ko'lamini Stasikrates tuzgan Athos tog'ini Iskandar haykaliga aylantirish, o'n ming aholisi bo'lgan shaharni qirolning bir qo'liga o'rnatish bo'yicha tuzilgan fantastik reja yaqqol namoyon bo'ladi.

Ellinistik davrning eng muhim shaharlaridan biri miloddan avvalgi 332-331 yillarda Nilning og'zida asos solingan Iskandariya edi.. Bu shaharning quruvchisi rodiyalik me'mor Deynokrates edi. Iskandariya qat'iy belgilangan reja bo'yicha bo'lingan; keng, tekis ko'chalar to'g'ri burchak ostida kesishgan.

Shaharning muhim qismini qo'shni bog'lar, teatr, arsenal, muzey va Iskandar qabri bilan qirol saroyi egallagan.

Iskandariya dengiz chiroqining modeli

Iskandariya bandargohi sun'iy yo'l bilan, 1200 m uzunlikdagi mol yordamida qirg'oqni Faros oroli bilan bog'lab, ikkita portni tashkil etgan. Sharqiy portga kiraverishda miloddan avvalgi 279-yilda Knidlik Sostratus tomonidan qurilgan XIV-asrgacha yetib kelgan ulkan mayoq bor edi.

Ko'pincha tangalardagi tasvirlarga asoslangan zamonaviy rekonstruksiyalarga ko'ra, mayoq balandligi 100 m dan ortiq baland tor minora edi. Binoning tik devorlari bo'lgan pastki qismi burchaklarida tritonlar figuralari bilan bezatilgan bo'lib, uning tepasida mayoqning kichikroq sakkiz burchakli o'rta qismi ko'tarilgan, uning tepasida esa, o'z navbatida, haykal bilan qoplangan kichik rotunda ko'tarilgan.

Biz Iskandariya arxitekturasini haqida kam ma'lumotga egamiz, ammo unda yunon va mahalliy Misr elementlarining kombinatsiyasidan keng foydalanilgan deb taxmin qilishimiz mumkin. Shunday qilib, bizgacha etib kelgan Ptolemey IV (221-205) tantanali kemasining tavsiflariga ko'ra, ikkinchisining me'moriy jihatdan bezatilgan qismlari qisman yunoncha va qisman Misr uslubida ishlangan.

Miletidagi Bouleuterion. Rekonstruksiya

Misr elementlari Ptolemey II (283-247) ning tantanali chodirida ham mavjud bo'lib, u katta nisbatdagi engil pavilon bo'lgan, kaft va tirsi shaklidagi ustunlar bilan mustahkamlangan, uch tomondan ikki qavatli ustunlar bilan o'ralgan soyabondan iborat. Ushbu tuzilmada juda nozik, baland, keng oraliqda joylashgan yog'och ustunlar bor edi, bu esa klassik davrda tasvirlangan yorug'lik nisbatlarini topish istagini haddan tashqari oshirishga imkon berdi.

Bunday tuzilmalar imperatorlik davrining Pompey rasmlari uchun namuna bo'lib xizmat qilgan.

Ellin elementlarining arxitekturada mahalliy elementlar bilan birlashishini, Misrdan tashqari, biz G'arbiy Osiyoda ham qayd etishimiz mumkin. Shunday qilib, Arak il-Emirda (O'lik dengizdan unchalik uzoq bo'lmagan) joylashgan Antiox Epiphanes saroyida taxminan 180-yillarda qurilgan, portikoning tashqi bezaklari eng xilma-xil elementlarning qiziqarli kombinatsiyasi hisoblanadi. Ikki yarusli kolonnada, ikkita silliq teshikli korinf ustunlaridan iborat bo'lib, har bir qavatda yon tomonlardan antalar bilan hoshiyalangan bo'lib, pastki yarusning katta ustunlari ustida Dorik triglifi entablaturasi yoyilgan.

Antik me'morchilik ruhida yaratilgan ushbu kirish joyi qo'shni devorlarning silliqigidan keskin farq qiladi, uning yuqori qismlari bir-biriga qarab yurish geraldik sxemasida taqdim etilgan sherlarning bo'rtma tasvirlari bilan bezatilgan.

Shuni ta'kidlash kerakki, butun arxitektura yaxlitligi butun kompozitsiyani yopadigan katta Korinf pilasterlarida joylashgan sherlarning tashqi figuralarining muvaffaqiyatsiz joylashuvi bilan buziladi.

Afinadagi Olimpiya Zevs ibodatxonasi (Olympieion), loyihachi - me'mor Kossutius.

Berilgan misollar ellinistik davrda klassik davrda kuzatilmagan yangi hodisa: me'morchilikda ellin va varvar (xorijiy) elementlarning uyg'unligidan aniq dalolat beradi. Bu hodisa san'atning boshqa turlariga ham taalluqlidir; Shunday qilib, haykaltaroshlikda biz bir vaqtning o'zida ikkita uslub - ellin va sharqiy (Shimoliy Osiyo yoki Misr) xususiyatlarini o'zida mujassam etgan bir qator yodgorliklarni topamiz. Masalan, Antiox I va quyosh xudosi tasvirlangan Nem-rud-Dagning ulkan relyefi yoki Ptolemeylar xonadonidagi malikaning misrlik boshi tasvirlangan. Falsafadagi bu hodisaga o'xshashlikni biz Aristotel siyosatidagi millatchilikka qarama-qarshilik sifatida kosmopolitizmni ilgari surgan stoiklar ta'limotida topamiz.

Bizda Iskandariyadan ko'ra Ipsdagi g'alabadan keyin (miloddan avvalgi 301 yil) Selevk I Nikator tomonidan asos solingan Suriya poytaxti Orontes bo'yidagi Antioxiya haqida kam ma'lumotga egamiz. Shahar ostida Dafnadagi katta qirollik sayr bog'i bor edi. Pavilyonlar bilan bezatilgan va villalar bilan bir butunga bog'langan bunday bog'lar ellinistik davrga xosdir. Bu ansambllarning hech biri bugungi kungacha saqlanib qolgan; Biz ular haqida faqat Pompey freskalaridagi tasvirlardan bir oz tasavvurga ega bo'lamiz.

IV asrning ikkinchi yarmida qayta qurila boshlagan Kichik Osiyoning Priene shahri haqida ko'proq ma'lumotlarga egamiz. Shahar baland qoyali tepalikda joylashgan va quyi shahar devorlari bilan mustahkamlangan akropoldan iborat edi.

Pastki shahar Hippodomus printsipligina ko'ra rejalashtirilgan edi: to'g'ri burchak ostida kesishgan keng, to'g'ri ko'chalar muntazam tarmoqqa joylashtirilgan. Sharqdan g'arbga cho'zilgan asosiy ko'cha markazdagi bozor maydonini kesib o'tdi, uning atrofida jamoat binolarining muhim qismi joylashgan edi: Asklepius va Afina ziyoratgohi, muqaddas stoa, bulyterion, prytaneum, gimnaziya va nihoyat, bir oz balandroq, akropolis tepaligining yonbag'rida.

Priene shahridagi Afina Polias ibodatxonasi biroz oldingi davrga to'g'ri keladi va u Iskandar Zulqarnaynning eramizdan avvalgi 334 yil saqlanib qolgan yozuvi bilan belgilanadi. U maqbara quruvchisi, me'mor Pifey tomonidan qurilgan va me'morchilikda oddiyroq shakllarga qaytishga urinish edi.

Marmardan qurilgan Ion peripteralining jabhasida oltita ustun va uzun tomonlarida o'n bitta ustun bor edi. Uning o'lchamlari kichik edi: uzunligi taxminan 22 m va kengligi 12 m. Ibodatxonaning ichki qismi pronaos, sella va opistodomlardan iborat edi. Antablatura yengil tipda bo'lgan, arxivra bilan karniz o'rtasida friz bo'lmagan, peshtoqlarda haykalchalar bo'lmagan, lekin binoning boshqa qismlari (karnizlar, oluklar, ship kasetlari va boshqalar) juda boy relyefli bezaklar bilan bezatilgan.

Ellinistik davrda Forslar hukmronligi ostida xarobaga aylangan Milet yana gullab-yashnaydi. IV asr oxirida. Bir vaqtlar forslar tomonidan vayron qilingan Didimdagi Apollon Filisiy ibodatxonasi qayta tiklana boshlaydi. Efeslik Paeonius va Miletlik Dafnis yangi ma'badning quruvchilari edi. Didymeionning qurilishi juda kechiktirildi va 2-asrning o'rtalarida Ma'bad tugallanmagan edi. Yangi ma'bad ulkan o'lchamlarga ega edi - uzunligi 109 m va kengligi 51 m; Ustunning balandligi deyarli 20 m edi, u katta yetti pog'onali zinapoya shaklida turardi.

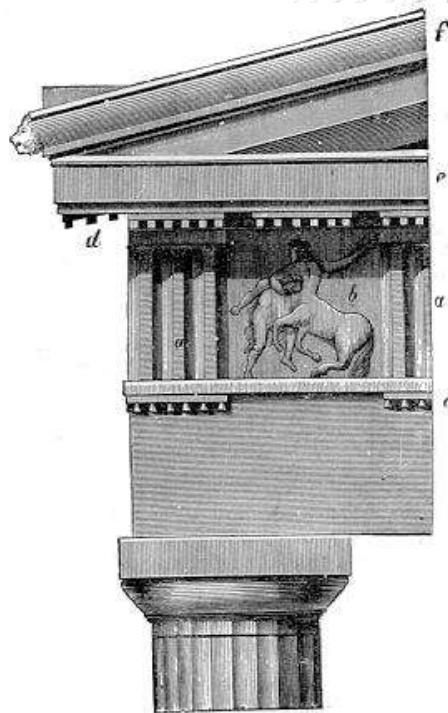
Didimdagı Apollon ibodatxonasi (Didymeion), me'morlar Efeslik Paeonius va Miletlik**Dafnis**

Ma'bad Ion dipteri bo'lib, jabhaning har bir tomonida o'nta ustun va uzun devorlarning har ikki tomonida yigirma bir ustun bo'lgan. Ma'badning katta ichki qismi uni bitta ustunlar oralig'i bilan o'rab turgan ustunlardan ajratilgan va orqa tomonida bo'sh devor bor edi.

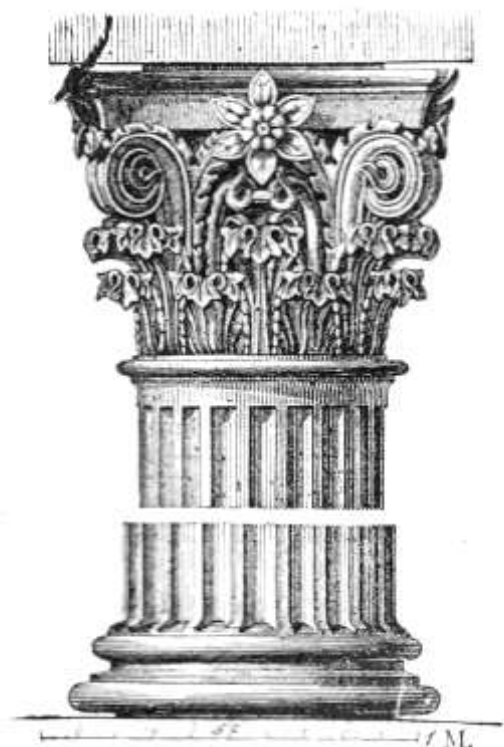
Ma'badning old tomonida, ustunlar orqasida, antalar bilan o'ralgan chuqur pronaos bor edi, uning shiftini uch qatorda joylashgan o'n ikkita ustun qo'llab-quvvatlagan. Pronaos orqasida ikkita ustunli kichik anteroom bor edi, uning ikkala tomonida yuqoriga ko'tariladigan zinapoyalar bor edi. Old kameraning tagligi pronaoslar qavatidan 1,5 m balandroq edi. Old xonadan uchta eshik uzunligi 58 m bo'lgan defisli kameraga olib borildi, u erda katta zinapoyadan tushish kerak edi, chunki uning qavati 4,5 m pastroq edi. Sella, yuqorida aytib o'tganimizdek, tomi yo'q edi, unda muqaddas dafna va buloq bor edi.

Delos orolida bir qator e'tiborga molik me'moriy yodgorliklar qurilgan. 3-asrning boshlariga kelib. Afinaliklar tomonidan qurilgan Buqalar portikosi juda noyob inshootdir.

Bu uzun (67 m) va tor binoning qisqa tomonlaridan birida kichik antalar oldida joylashgan sayoz to'rt ustunli Dor ayvoniga ega edi. Ayvondan uzun va tor dahlizga eshik olib kirdi, uning ikkala tomonida ko'plab derazalar bor edi. Zalning orqa tomonida qurbongoh joylashgan kichik xona bor edi; Bu xona bir-biriga qarama-qarshi joylashgan ikkita Dorik yarim ustunlari bilan ajratilgan bo'lib, ular orasida ikkita ustun joylashgan bo'lib, markazda keng o'tish joyi tashkil etilgan.

The Doric Order in the Parthenon at Athens.

Parfenonning Dorik ordeni

Ushbu ustunlarning binoning ichki tomoniga qaragan qismlari silliq pilasterlar bo'lib, ularning boshlari buqalarning protomlari edi; Pilasterlarning qarama-qarshi tomonlarida devorlarga qaragan Dorik yarim ustunlari pilasterlarga tutashdi.

Hatto III-asrning boshlarida ham. Samotrakiya orolida qurilgan Arisinoi dumaloq inshootining diametri 17 m. IV asrdagi dumaloq binoning shakllari. ushbu qurilishda qayta ishlangan.

U ikki qavatli bo'ldi va bu binoning tashqi dizaynida aniq ifodalangan: bo'sh devor bo'lgan pastki qavat yuqori qavat uchun o'ziga xos asos bo'lib xizmat qiladi, ustunlar bilan bo'linadi va Dorik antablaturasi bilan tojlanadi. Bu ustunlar binoning ichki qismidagi Korinf yarim ustunlariga mos keladi.

Biroz vaqt o'tgach, miloddan avvalgi 250-yillarda, Samotrakiya orolida Kabirining Dorik ibodatxonasi qurilgan. Bu chuqur o'n to'rt ustunli ayvonli uzun bino edi (ustunlar uchta qatarga joylashtirilgan: fasad bo'ylab va uchinchi qatorda oltitasi bor edi, ikkinchi qatorda ular faqat chekkalarida turardi).

Ellinistik Sharq mamlakatlarida jadal qurilish faoliyatining umumiy fonida, boshqa joylar qatori Afinaga ham ta'sir ko'rsatadigan iqtisodiy, siyosiy va madaniy hayotning eski ellin markazlari sezilarli darajada orqaga suriladi. Ellinistik davrda Afinada paydo bo'lgan eng muhim binolar, agar Likurg davrida qayta tiklangan Dionis teatrini hisobga olmasak, Olimpiya, Yevmen minorasi va Attal II va Andronikning Horologiumidir.

Miloddan avvalgi 175-yillarda Afinadagi Olimpiya Zevs ibodatxonasining tugallanmagan qurilishi Suriya qiroli Antiox IV Epifan mablag'lari hisobidan amalga oshirilgan. Ishni Rim arxitektori Kossutius boshqargan. Ma'bad, Kosutiy tomonidan belgilangan rejaga ko'ra, jabhaning har bir tomonida sakkizta ustunli Korinf dipteri bo'lishi kerak edi. Ustunlar balandligi 17 m ga etgan.

Afinaga hadya qilingan Pergamen shohlari Yevmen II (197-159) va Attal II (159-138) haykallari kamroq originaldir. Turi bo'yicha ular biz yuqorida aytib o'tgan Pergamonning ustunli galereyalaridan farq qilmaydi.

Va nihoyat, 1-asrda qurilgan Horologiyani ham eslatib o'tishimiz kerak. Miloddan avvalgi e. Kirrlik Andronik. Bu inshoot sakkiz qirrali minora bo'lib, uning silliq devorlari tepasida shamollarni ifodalovchi relyeflar bilan bezatilgan, shuning uchun bu yodgorlik odatda "Shamollar minorasi" deb ataladi.

Minora marmardan qurilgan va balandligi 13,4 m edi. Minora ichida suv soati bor edi. Horologium bizni kech ellinizm yodgorliklari doirasi bilan tanishtiradi.

XULOSA

Keling, ellinizm davri arxitekturasini ko'rib chiqishimizni yakunlaylik. Bu davr avvalgi davrlarda yaratilgan binolar turlari qayta ishlanib, ayni paytda yangilari paydo bo'lishi bilan tavsiflanadi;

Iskandariyadagi Faros, Priendagi cherkov cherkovi, Miletidagi bulyuterion, Pergamondagi stoa va qurbongoh, Afinadagi Horologion shular jumlasidandir.

Arxitekturada saroy, villa va xususiy uy muammosi alohida ahamiyat kasb etadi; Qirollik kemalari va chodirlari arxitektura bilan bezatilgan. Dunyoviy binolar sezilarli darajada rivojlangan, ammo hozirgi vaqtda ko'plab diniy binolar qurilishi davom etmoqda. Bu binolarning barchasi, quruvchilarning qamrovi kengligiga qaramay, endi 5-asr me'morchiligida mavjud bo'lgan qahramonlik ko'lamini o'z ichiga olmaydi. Arxitektura, barcha san'at va madaniyat kabi, IV asrga qaraganda yanada antropomorfizatsiyalangan.

Bu davrda mifologik dunyoqarashga Evgemer tomonidan qattiq zarba berildi. Inson ongida hushyor ratsionalizm hukm suradi; quyidagi fanlar rivojlanmoqda: geometriya (Evklid), mexanika (Arximed), astronomiya (Samoslik Aristarx va Gipparx), geografiya (Eratosfen), tabiiy fanlar (Gerofil va Erasistrat) va boshqalar.

Davrning ushbu yangi sharoitlari bilan bog'liq holda, me'moriy buyurtmalarning ma'nosi o'zgaradi. VII-V-asrlarda yetakchi o'rinni egallagan. va IV asrda uni yo'qota boshladi. Dorik ordeni hozir nisbatan kamdan-kam uchraydi, asosan ikki qavatli ustunlarning pastki qavatlarida.

Shu bilan birga, uning nisbatlari ustunlarga ko'proq yengillik va uyg'unlik berish maqsadida shunday qayta ishlanganki, bu tartibdagi ellinistik binolar VI-V-asrlar ibodatxonalari tomonidan yaratilganidan tubdan farq qiladigan taassurot qoldiradi; letargiya va jonsizlik avvalgi kuch va zo'ravonlikni almashtiradi.

Bu davrning xarakterli hodisasi - Kichik Osiyo me'morlarining (Pytheas, Germogenes, Arcesius) Dorik tartibiga keskin salbiy munosabat. Aksincha, hozirda Ion ordeni yetakchi o'rinni egallaydi; Uning yengilligi, nafosatlilik, binoni dekorativ bezash uchun keng imkoniyatlari o'sha davr didiga ko'proq mos keladi.

Bundan ham nafis va bezatilgan Korinf ordeni 4-asrga qaraganda ko'proq ahamiyatga ega bo'lib, tashqi ustunlarda ham paydo bo'ldi (Afinadagi Kossutius Olimpiya).

Arxitekturada nafis va hashamatli bezakka bo'lgan bu intilish haykaltaroshlikda ellinistik jamiyatning yuqori tabaqalari vakillarining to'liq nigohlarini yoqimli erkalaydigan sof dekorativ tasvirlarning keng qo'llanilishi bilan qondiriladi; Bu uylarni, villalarni, bog'larni va bog'larni to'ldirgan son-sanoqsiz Satirlar, Maenadalar, Dionislar va Afroditalar. Badiiy sanoatda biz xuddi shu tendentsiya aks-sadosini Tanagra, Myrina va boshqa markazlarning terakotadan yasalgan nafis haykalchalarida topamiz.

San'atni hashamat va nafis qulaylik ob'ektiga aylantirish istagini ifodalovchi bu hodisalarning yig'indisi ellinistik davrda keng tarqalgan va barcha ehtiyojlarni qondirishdan keyin zavqlanish, shaxsiy farovonlik va tinchlikda doimiy baxtga erishish istagini eng yuqori maqsad qilib qo'ygan Epikur ta'limotiga to'liq mos keladi.

Ion tartibi. Erechtheion, Akropol, Afina: Afinaga qurbonliklar ko'rsatish uchun assimetrik bino

REFERENCES

1. Kartrayt, Mark (2013 yil 6 yanvar). "Yunon me'morchiligi". Jahon tarixi ensiklopediyasi. 2021-yil 8-mayda olingan.
2. Klassik arxitektura asoslari. Ikkinchi qism: yunon klassitsizmi - bepul ICAA ta'lim dasturi (2018 yil 29 avgustda nashr etilgan)
3. Jozef Vuds (1828), Frantsiya, Italiya va Gretsiyadagi arxitektorning maktublari
4. Boardman, Jon; Dorig, Xose; Fuchs, Verner; Xirmer, Maks (1967). Qadimgi Yunonistonning san'ati va me'morchiligi. London: Temza va Gudson.
5. Fletcher, Banister (1996) [1896]. Cruikshank, Dan (tahrir). Ser Banisterning arxitektura tarixi (20-nashr). Oksford: Arxitektura matbuoti. ISBN 0-7506-2267-9.
6. Gardner, Xelen; Kleiner, Fred S.; Mamiya, Kristin J. (2004). Gardnerning asrlar davomida san'ati (12-nashr). Belmont, Kaliforniya: Tomson Wadsworth. ISBN 0-15-505090-7.

7. Goldberg, Merilin Y. (1983 yil iyul). "Yunon ibodatxonalari va Xitoy tomlari". Amerika arxeologiya jurnali. 87 (3): 305–310. doi: 10.2307/504798. JSTOR/504798. S2CID 191380231.
8. Xiggins, Maykl Denis; Xiggins, Reynold (1996). Gretsiya va Egey dengizi bo'yicha geologik qo'llanma (PDF). Itaka, NY: Kornell universiteti nashriyoti. ISBN 0-8014-3337-1.
9. Lourens, Arnold Valter (1957). Yunon arxitekturası (Pingvinlar san'ati tarixi). Harmondsworth: Pingvin kitoblari.
10. Moffet, Marian; Fazio, Maykl V.; Vudxaus, Lourens (2003). "Jahon arxitektura tarixi". London: Lorens King nashriyoti. ISBN 1-85669-353-8.
11. Nir, Richard T. (2012). "Yunon san'ati va arxeologiyasi: yangi tarix, taxminan. 2500 - taxminan. Miloddan avvalgi 150 yil Miloddan avvalgi "e." Nyu-York, Nyu-York: Temza va Gudson. ISBN 978-0-500-28877-1. OCLC 745332893.